

Márkus Edina - Miklósi Márta - Herczegh Judit: Kulturális részvétel az Európai Unióban, különös tekintettel a visegrádi országokra

Bevezetés

A korábbi, 1989-1990 előtti európai kultúra-fogyasztási kutatások a nyugat-európai országok lakosságát vizsgálták, a vizsgált államok körében nem jelentek meg a volt szocialista országok (Katz-Gerro 2011). A rendszerváltás ebben változást hozott, 1989 után számos kutató vizsgálta a kelet-közép európai országok lakosságának kultúrafogyasztási szokásait, így például De Graaf (1991), Kraaykamp and Nieuwbeerta (2000). Bukodi (2007) folytatott kutatást a kulturális fogyasztás poszt szocialista mintázatait vizsgáló, a magyar Központi Statisztikai Hivatal által 2000-ben gyűjtött adatok alapján (Bukodi 2007). Šafr (2006) publikálta szociológia kutatását az életmód, kulturális fogyasztás különbségeit feltárva a Cseh Köztársaságban (Šafr 2006).

Ha összehasonlítjuk a nyugat-európai és a poszt szocialista országok lakosságának kultúrafogyasztási gyakorlatát, a kulturális tőke formájára vonatkozóan eltéréseket fedezhetünk fel. Más szóval az eltérő társadalmi fejlődés és a sajátos nemzeti környezet eltérő kultúrafogyasztási szokásokhoz vezetett ezekben az országokban. (Šebová – Révészová 2020, 1)

A korábbi kutatások arra is rámutattak, hogy a szülők társadalmi, szocioökonómiai helyzete egy fontos változónak tekinthető a kelet-közép európai országokban (Kraaykamp and Nieuwbeerta 2000; De Graaf 1991). A poszt szocialista országok hasonló problémákkal néznek szembe a kultúrpolitika vonatkozásában, ahogyan erre Vojtíšková és Lorencová felhívja a figyelmet munkájában. (Vojtíšková and Lorencová 2014).

Šebová és Révészová 2020-as tanulmányában megállapítja, hogy – bár számos empirikus tanulmány született az elmúlt években a poszt szocialista országok kultúrafogyasztási szokásait vizsgáló, azonban mind a mai napig nem született összehasonlító tanulmány a V4 országok vonatkozásában, ebben tekinthető hiánypótlónak ez a tanulmány (Šebová – Révészová 2020, 2).

Tanulmányunkban egy európai adatbázis szabadidő felhasználásra és kulturális fogyasztásra vonatkozó adatainak elemzését kíséreljük meg. A jövedelmi és életkörülményekre vonatkozó uniós statisztikák (EU-SILC) kulturális részvételről szóló 2006-os és 2015-ös adatain alapul az elemzésünk. Ez az adatbázis a kulturális tevékenységekben való részvétellel kapcsolatban társadalmi-gazdasági jellemzők szerint pl. nem, életkor és iskolai végzettség nyújt adatokat. A kulturális tevékenységek közé tartozik a moziba járás, az előadásokon való részvétel, a kulturális helyszínek látogatása és a művészeti tevékenységek gyakorlása (például hangszeren való játék, éneklés, tánc vagy festés).

Az EU jövedelem- és életkörülmény-statisztikája (EU-SILC) célja, hogy friss, összehasonlítható keresztmetszeti és longitudinális adatokat gyűjtsön a jövedelemről, a szegénységről, a társadalmi kirekesztésről és az életkörülményekről. Az EU-SILC projekt 2003-ban indult 6 tagállam (Belgium, Dánia, Görögország, Írország, Luxemburg és Ausztria) és Norvégia közötti megállapodás alapján. A jogalap 2004-ben lépett hatályba, és jelenleg az összes uniós országra, valamint Izlandra, Norvégiára és Svájcra vonatkozik; néhány más ország önkéntes alapon vesz részt.

Az elsődleges változókat minden évben összegyűjtik. Ezek a változók vagy háztartási vagy egyéni (16 éves vagy annál idősebb személyek) információkra vonatkoznak, és a következő területekre irányulnak. Háztartási szinten négy terület jelenik meg: (1) alapadatok, (2) lakhatás, (3) anyagi nélkülözés és (4) jövedelem. A személyes szint öt területre fókuszál: (1) alap/demográfiai adatok, (2) oktatás, (3) egészségügy, (4) munka és (5) jövedelem. A másodlagos változókat ötévente vagy ritkábban gyűjtik össze az úgynevezett ad-hoc modulokban. A kulturális részvétel másodlagos változó, meghatározott években van adatgyűjtés a témában, legutóbb 2015-ben volt.

A vizsgálatunkban főként a visegrádi országokra összpontosítunk, egyes esetekben használjuk az európai országok és az EU átlag adatait, leginkább összehasonlítási célból. A visegrádi országok valamennyien példái a rendszerváltás után átalakuló társadalmaknak, amelyek különbözőségeik ellenére hasonló intézményi és mentális mintákkal és hagyományokkal indultak a rendszerváltásuk után, ezért azt feltételezzük, hogy a kulturális fogyasztás tekintetében hasonlóságokat tapasztalhatunk (Márkus 2016).

Kulturális fogyasztás a statisztikák tükrében

A jövedelmi és életkörülményekre vonatkozó uniós statisztikák (EU-SILC) kulturális részvételről szóló 2006-os és 2015-ös adatain alapul az elemzésünk. Nem, életkor és iskolai végzettség szerint szerepelnek adatok az adatbázisban a kulturális tevékenységekben való részvételre vonatkozóan. A moziba járást, az előadásokon való részvételt, a kulturális helyszínek látogatását és a művészeti tevékenységek gyakorlását (például hangszeren való játék, éneklés, tánc vagy festés) tekintik a kulturális tevékenységek körébe tartozónak. A részvétel gyakoriságát tekintve az évente legalább egyszer, végzett tevékenységre vonatkozóan vannak legteljesebb adatok. Méri még a 1-3-szor vagy legalább 4-szer évente végzett kulturális tevékenységet. A aktivitás elmaradására vonatkozóan is vannak adatok az adatbázisban.

A kulturális tevékenységekben (moziba járás, az előadásokon való részvétel, a kulturális helyszínek látogatása és a művészeti tevékenységek gyakorlása) való részvételi gyakoriság az európai országokban a szerint, hogy legalább egyszer részt vett ilyen jellegű tevékenységben az elmúlt 12 hónapban a válaszadó a 2006-s és 2015-ös éveket tekintve változó képet mutat (1. táblázat). Ez az adat a teljes 16 év feletti népességre vonatkozik. Jellemzően a nyugat-európai országok EU átlag feletti arányokkal, a kelet-európai országok átlag alattiakkal jellemezhetők. 2006-os és 2015-ös évek összehasonlításában nincs egyértelmű csökkenő vagy növekvő trend. Bizonyos országok esetében csökkenés pl. Belgium, Németország, Olaszország, Spanyolország, más országok esetében kisebb (Dánia, Luxembourg, Málta) vagy akár jelentősebb növekedés (Csehország, Észtország, Franciaország, Románia) figyelhető meg.

Ha a visegrádi országokat tekintjük, akkor megállapítható, hogy Csehország (2006 – 60,4%, 2015 – 70,2%) és Szlovákia az EU-átlaghoz közeli vagy a feletti részvételi gyakoriságot, míg Magyarország

és Lengyelország 10 százalékkal az EU—átlag alatti részvételt mutat. Mindkét utóbbi ország esetében 50 százalék körüli részvételi gyakoriság figyelhető meg a 2006-os és 2015-ös éveket tekintve.

1. táblázat A kulturális tevékenységben való részvétel a 16 feletti válaszadók körében (Az elmúlt 12 hónapban legalább egyszer részt vett.) (százalék)

(Forrás: EUROSTAT - Európai Unió jövedelem- és életkörülmény-statisztikája (EU-SILC) (online adatkód: ILC_SCP03))

Time	2006	2015
GEO (Labels)		
European Union - 27 countries (from 2020)	:	62,6
European Union - 28 countries (2013-2020)	:	63,7
European Union - 27 countries (2007-2013)	:	63,9
Euro area - 19 countries (from 2015)	64,7	65,9
Euro area - 18 countries (2014)	64,8	66,0
Belgium	70,7	68,1
Bulgaria	24,3	28,6
Czechia	60,4	70,2
Denmark	82,6	85,3
Germany (until 1990 former territory of the FRG)	78,4	73,3
Estonia	61,6	69,8
Ireland	41,1	69,1
Greece	47,9	46,9

Spain	65,6	58,5
France	70,0	77,7
Croatia	:	36,6
Italy	51,3	46,9
Cyprus	55,6	52,6
Latvia	54,7	63,3
Lithuania	55,2	62,0
Luxembourg	74,7	79,3
Hungary	51,7	50,0
Malta	45,4	50,5
Netherlands	52,6	83,7
Austria	69,6	73,6
Poland	49,0	53,7
Portugal	61,3	62,7
Romania	:	27,4
Slovenia	38,2	70,1
Slovakia	62,3	59,4
Finland	55,7	83,7
Sweden	59,9	85,0
Iceland	59,8	90,0

Norway	60,6	85,9
Switzerland	:	86,3
United Kingdom	76,0	74,6
North Macedonia	:	23,9
Serbia	:	29,8
Special value		
:	not available	

Ha azt nézzük, hogy van-e különbség az egyes tevékenységtípusok szerint, akkor azt láthatjuk, hogy Csehországban és Magyarországon nincs jelentős különbség az egyes tevékenységtípusok között, míg Lengyelországban a mozi, Szlovákiában az előadóművészeti terület kiemelkedik (2. táblázat).

2. táblázat A kulturális részvétel tevékenységtípusok szerint a 16 feletti válaszadók körében 2015-ben (Az elmúlt 12 hónapban legalább egyszer részt vett.) (százalék)
(Forrás: EUROSTAT - Európai Unió jövedelem- és életkörülmény-statisztikája (EU-SILC) (online adatkód: ILC_SCP03))

	Cinema	Live performances (theatre, concerts, ballet)	Cultural sites (historical monuments, museums, art galleries or archaeological si
GEO (Labels)			
European Union - 27 countries (from 2020)	45,2	42,0	42,1
European Union - 28 countries (2013-2020)	45,9	42,8	43,4
Czechia	47,8	48,0	52,1

Hungary	30,8	31,0	34,8
Poland	41,1	25,9	37,8
Slovakia	35,1	40,3	33,7

Azonban, ha az életkor változót is bevonjuk az elemzésbe, akkor látható, hogy az igen nagy befolyással bír. A 16 és 29 év közötti korosztály jóval aktívabb minden vizsgált országban és az EU átlagában is ez a jellemző (3. táblázat).

3. táblázat A kulturális részvétel életkori kategóriák szerint 2015-ben (Az elmúlt 12 hónapban legalább egyszer részt vett.) (százalék)

(Forrás: EUROSTAT - Európai Unió jövedelem- és életkörülmény-statisztikája (EU-SILC) (online adatkód: ILC_SCP03))

Age class	From 16 to 29 years	From 65 to 74 years	16 years or over
GEO (Labels)			
European Union - 27 countries (from 2020)	82,5	50,5	62,6
European Union - 28 countries (2013-2020)	82,8	52,8	63,7
Czechia	88,6	56,1	70,2
Hungary	75,2	34,9	50,0
Poland	78,5	33,9	53,7
Slovakia	80,7	39,3	59,4

A nem tekintetében nem jellemzőbb a magasabb női aktivitás, azonban az egyes kulturális tevékenységtípusok szempontjából meghatározó a nem. Az előadóművészeti terület (színház, koncert, balett) nagyobb arányban jelenik meg a női válaszadóknál (3. táblázat).

4. táblázat A kulturális részvétel nem és tevékenységtípus szerint a 16 feletti válaszadók körében
2015-ben

(Forrás: EUROSTAT - Európai Unió jövedelem- és életkörülmény-statisztikája (EU-SILC) (online
adatkód: ILC_SCP03))

Gender – cultural activities type	Female Cultural activities	Female Cinema	Female Live Perfor- mances	Female Cultural sites	Male Cultural activities	Male Cinema	Male Live Perfor- mances	M C S
GEO (Labels)								
European Union - 27 countries (from 2020)	62,6	45,5	43,9	42,6	62,6	44,8	39,9	4
European Union - 28 countries (2013- 2020)	63,8	46,4	44,8	43,8	63,6	45,3	40,6	4
Czechia	71,7	48,1	54,2	54,9	68,7	47,5	41,3	4
Hungary	50,3	29,4	35,5	36,2	49,6	32,2	25,9	3
Poland	53,5	40,5	27,5	38,1	53,9	41,8	24,3	3
Slovakia	62,3	35,0	47,0	36,8	56,3	35,2	33,2	3

Az iskolai végzettség ISCED kategóriák^[1] szerinti megoszlásban jelenik meg az EU-SILC adatbázisban. Három kategóriát hoztak létre, az alapfokú és alsó középfokú oktatási szint (0-2. szint), a felsőfokú oktatási szintű végzettségűek (5-8. szint) és a teljes kör, bármely ISCED 2011 szint végzettségűek csoportja. A szakirodalomban alapvetően két változóról írnak, amelyek meghatározóak a kultúrához való viszony alakításában: a gazdasági források (például a bevétel) és a kulturális források (például az iskolázottság, a szülők kulturális tőkéje) (Kraaykamp and Nieuwbeerta; 2000; Šafr, 2006; Bukodi, 2007, Yaish, M. – Katz-Gerro, 2012). Az iskolázottság az EU-SILC adatai szerint is meghatározó a kulturális részvétel szempontjából (4. táblázat)

5. táblázat A kulturális részvétel iskolai végzettség szerint a 16 feletti válaszadók körében 2015-
ben (százalék)

(Forrás: EUROSTAT - Európai Unió jövedelem- és életkörülmény-statisztikája (EU-SILC) (online
adatkód: ILC_SCP03))

Cultural activities – ISCED level	Less than primary, primary and lower secondary education (levels 0-2)	Tertiary education (levels 5-8)	All ISCED 2011 levels
GEO (Labels)			
European Union - 27 countries (from 2020)	41,0	85,6	62,6
European Union - 28 countries (2013-2020)	42,4	86,2	63,7
Czechia	52,0	90,0	70,2
Hungary	24,1	82,1	50,0
Poland	29,7	84,1	53,7
Slovakia	38,1	83,3	59,4

Összegzés

Az adatok alapján a kulturális fogyasztást jelentős mértékben befolyásolja az iskolai végzettség, de erőteljes demográfiai meghatározottsága is van.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján látható, hogy az iskolázottság meghatározó tényező. Ezek a makroadatok jelentős hasonlóságot mutatnak a témában végzett hasonló kérdőíves vizsgálatok eredményeivel. A demográfiai meghatározottság is viszonylag erős. Az életkor legtöbb a témában végzett kutatásban egy fontos változónak minősül, ez látható az EU-SILC adatbázis adatai esetében is. Az idősebb életkor és a nem (férfiak) is jelentős mértékben valószínűsíti azt, hogy valaki alacsonyabb kulturális fogyasztást mutat.

A hasonló társadalmi és kulturális fejlődésre vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy van hasonlóság a visegrádi országokat tekintve, a kelet-közép-európai országok számos tekintetben hasonló képet nyújtanak.

A tanulmány „A sport és a testmozgás szerepének vizsgálata az egészséges és biztonságos társadalomért a munkaképesség, valamint a munka- és életminőség egyéni és társadalmi fenntarthatóságáért (multidiszciplináris kutatási program)” című projekt támogatásával készült.

Felhasznált irodalom:

- BUKODI, E. 2010: Social stratification and cultural participation in Hungary: a post-communist pattern of consumption? In: CHAN, T.W. (ed.): Social status and cultural consumption. Oxford: University of Oxford.
- BUKODI, Erzsébet. 2007. Social Stratification and Cultural Participation in Hungary: A Post-Communist Pattern of Consumption? EUI Working Papers. Italy: European University Institute, ISSN 1830-7728.
- DE GRAAF, N. D. (1991): Distinction by Consumption in Czechoslovakia, Hungary and the Netherlands. European Sociological Review 7: 267–90.
- KATZ-GERRO, T. (2011): Cross-National Cultural Consumption Research: Inspirations and Disillusions. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 51: 339–60.
- KRAAYKAMP, G. - NIEUWBEERTA, P. (2000): Parental Background and Lifestyle Differentiation in Eastern Europe: Social, Political, and Cultural Intergenerational Transmission in Five Former Socialist Societies. Social Science Research 29: 92–122.
- MÁRKUS, E (2016): Amikor a harmadik az első. A civil szektor többféle nézőpontból. Debrecen, Csokonai Kiadó
- ŠAFR, J. (2006): Social Standing and Lifestyle in Czech Society. Prague: Institute of Sociology of Czech Academy of Sciences.
- ŠEBOVÁ, M. – RÉVÉSZOVÁ, Z. (2020): Unveiling Trends in Cultural Participation: The Case of Slovakia. In: Social Sciences 9:19, 1-14.
- UNESCO Institute for Statistics (2012): International Standard Classification of Education 2011. Montreal, UNESCO
- VOJTÍŠKOVÁ, K. - LORENCOVÁ, R. (2014): Public funding of culture in the Czech Republic since the fall of the iron curtain: Contemporary dilemmas. International Journal of Cultural Policy 21: 529–53.
- YAISH, M. – KATZ-GERRO, T. (2012): Disentangling „Cultural Capital”: The Consequences of Cultural and Economic Resources for Taste and Participation. European Sociological Review, Volume 28, (2012) Issue 2. 169–185.

[1] International Standard Classification of Education (ISCED 2011) Az Oktatás Nemzetközi Osztályozási Rendszerét (ISCED) azzal a céllal hozta létre az UNESCO, hogy egy nemzetközi szinten egységes szabályozási „eszköz” segítse a képzések és az ezekkel kapcsolatos statisztikák összeállítását. az ISCED 0. szinttől ISCED 8. szintig vannak jelen a képzések. ISCED 2011: ISCED level 1 -Alapfokú oktatás, ISCED level 2 - Alsó középfokú oktatás, ISCED level 3 - Felső középfokú oktatás - ISCED level 4, Nem felsőfokú posztsekunder képzés - ISCED level 5, Rövid ciklusú

felsőoktatási programok pl. FOSZ, ISCED level 6 - a felsőoktatás első szintje (BA/BSc), ISCED level 7, a felsőoktatás második szintje (MA/MSc), ISCED level 8 - A felsőoktatás harmadik szintje Ph.D (UNESCO, 2012)